

Ammatillisen opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatusta tutkimassa ja kehittämässä YVI-hankkeen avulla

Heikki Hannula

KT, KTM, lehtori

HAMK Ammatillinen opettajakorkeakoulu

heikki.hannula@hamk.fi

Artikkeli on läpikäynyt referee-menettelyn

Tiivistelmä

Tämän artikkelin taustalla on neljä erillistä tutkimusta ja niistä koottu yhteenvedo. Päätaivoitteena on esittää mahdollisia näkökulmia yrittäjyyskasvatuksen tutkimiseksi ja kehittämiseksi ammatillisessa opettajankoulutuksessa. Näkökulmat avautuvat parhaiten kokeilukontekstissa eli ammatillisessa opettajankoulutuksessa, mutta ovat kuitenkin sovellettavissa myös muihin koulutusorganisaatioihin. Vuonna 2010 tutkittiin ammatillisten opettajakorkeakoulujen sen

hetkiset opetussuunnitelmat ja niiden tarjoamat mahdollisuudet yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta. Syksyllä 2011 tutkittiin opettajankouluttajien toimintaa erityisesti yrittäjyyskasvatuksen edistämisen näkökulmasta. Toimintaa kehitteviksi interventioiksi suunniteltiin kaksi pilottikokeilua, joista ensimmäisessä kehitettiin opetussuunnitelmaan liittyvää toteutusta entistä yrittäjämäisempään suuntaan. Toisessa kokeilussa tutkittiin opetussuunnitelmaan integroitujen yrittäjyyskasvatustavoitteiden toteutumista kahdessa opiskelijaryhmässä.

Molemmissa kokeiluissa tieto syntyi havainnoitavana olleesta toiminnasta. Havaintoja peilattiin asetettuihin tavoitteisiin ja niiden merkityksiä analysoitiin ja refleктоitiin. Keskeisenä tuloksena voidaan pitää vahvistusta sille ajatukselle, että ammatillisessa opettajankoulutuksessa yrittäjyyskasvatustavoitteet on kirjoitettava opetussuunnitelmaan. Tutkimuksen pohjalta voidaan todeta myös, että opetussuunnitelman tavoitteet tulee kirjoittaa yrittäjyyteen liitettävää osaamista kuvaaviksi. Menetelmällisillä ratkaisulla voidaan vaikuttaa opetuksen toteutukseen ja oppimistuloksiin.

Avainsanat: *yrittäjyyskasvatus, ammatillinen opettajankoulutus, opetussuunnitelma, toimintatutkimus*

.....

Studying and Developing the Entrepreneurship Education in Finnish Professional Teacher Education

Summary

Behind this article there are four separate studies and the summary. Main objective is to present the possible perspectives for research and development of entrepreneur-

.....

Johdanto

Yrittäjyys on elinikäistä oppimista ja kasvuprosessi, jonka aikana niin yksilöt kuin yhteisötkin oppivat sekä tavoitteellisia että erityisesti tavoittelemattomia asioita. Tuettua ja ohjattua kasvua kohti yrittäjyyttä voidaan kutsua yrittäjyyskasvatukseksi. Tavoitteellisia asioita ovat ainakin usein esimerkiksi

ship education in vocational and professional teacher education in Finland. Perspectives appear best in the context of teacher education, but, however, are also applicable to other educational organizations. The current curricula of vocational and professional teacher education were investigated in 2010. Next year 2011 were investigated the entrepreneurship education activities of teacher educators. Based on the investigations there were implicated two interventions in HAMK School of Professional Teacher Education. In the first intervention the implementation of the curriculum were developed more entrepreneurial. In the second intervention there were studied, how the entrepreneurship education objectives were achieved. Both interventions can be called action researches. The main result is the strengthening of the idea of writing the objectives of entrepreneurship education in curriculum. Based on the studies can also be mentioned that the objectives should be written to describe the competences of entrepreneurship. The teachers can also influence the learning outcomes with the methodological solutions in pedagogics.

Keywords: *Entrepreneurship Education, Professional teacher education, Curriculum, Action research*

.....

yrittäjyksen toimintaan liittyvät tiedot ja taidot, niin sanotut kognitiiviset konstruktiot. Yrittäjyyden edellyttämät affektiiviset ja konatiiviset konstruktiot ovat pikemminkin tiedostamattomia. Niiden oppiminen ja niissä kehittyminen on pitkälti yrittäjyysintention syntymisen edellytys. Kognitiivisten konstruktioiden kehittymistä voidaan tukea pitkälti opetuksen sisällöllisillä valinnoilla. Affektiivisten ja konatiivisten konstruktioiden kehittymiseen voidaan vaikuttaa paremminkin pedagogisten ja menetelmällisten ratkaisujen

kautta. (Fayolle et al., 2005, ss. 9–10; Ky-rö, 2001, ss. 93–96; Koironen & Ruohotie, 2001, ss. 103–104.)

Ammatillisessa perus- ja korkeakoulutuksessa toimivat opettajat saavat pedagogisen koulutuksensa pääsääntöisesti ammatillisissa opettajakorkeakouluissa. Väheksymättä yksittäisten toimijoiden muuta oppimishistoriaa, voidaan korostaa myös ammatillisen opettajankoulutuksen merkitystä ammatillisten opettajien pedagogisten ratkaisujen kehittäjänä. Yrittäjyyden edistäjänä ammatillisella opettajankoulutuksella on välillinen, mutta siis varsin keskeinen rooli.

Kansallisessa Euroopan Sosiaalirahaston rahoittamassa ja Opetushallituksen koordinoimassa YVI-hankkeessa (2010–2013) pyrittiin kehittämään yrittäjyyskasvatusta opettajankoulutuksessa. Hankkeen yhtenä tavoitteena oli: ”Yrittäjyyskasvatuksen rooli vakiinnutetaan yleissivistävän ja ammatillisen opettajankoulutuksen strategioissa ja opetussuunnitelmissa”. Tämän artikkelin kannalta tärkein osa tavoitteesta oli yrittäjyyskasvatuksen vakiinnuttaminen ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmissa. Sitä täydensi hyvin myös hankkeen toinen tavoite, joka liittyi yrittäjyyskasvatuksen pedagogiseen kehittämiseen.

Hankkeen mahdollistamana tutkittiin muun muassa opettajankoulutusorganisaatioiden opetussuunnitelmien yrittäjyyskasvatusta edistävät maininnat hankkeen alkuvaiheessa ja opettajankouluttajien yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta edistävää toimintaa. Kertynyttä tietoa hyödynnettiin, kun hankkeen myöhemmässä vaiheessa osallistujaorganisaatiot tekivät omia kehittämiskokeilujaan. HAMK Ammatillisessa opettajakorkeakoulussa tehtiin kaksi opetusta kehittävää kokei-

lua, joista ensimmäisessä kokeiltiin antaa opettajaopiskelijoille entistä suurempi vastuu omien opintojensa suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista. Toisessa kokeilussa yrittäjyyskasvatustavoitteet kirjoitettiin ammatillisen opettajankoulutuksen arviointikriteereihin ja koottiin opettajaopiskelijoiden kokemuksia opetussuunnitelman toteutumisesta. Näistä tutkimusprosesseista syntyi yhteensä neljä artikkelia, jotka yhdessä yhteenvetoluvun kanssa muodostavat tämän artikkelin kirjoittajan väitöskirjatutkimuksen.

Yrittäjyyskasvatusta on viime vuosina tutkittu melko runsaasti niin Suomessa kuin muissakin maissa. Väitöskirjatasolla sen merkitystä opettajankoulutuksessa ovat Suomessa tutkineet ainakin Hietanen (2012) ja Tiikkala (2013). Yrittäjyyskasvatuksen asemaa ja merkitystä ammatillisessa opettajankoulutuksessa ei tiettävästi ole juurikaan tutkittu. Toki se johtuu osittain siitäkin, että ammatillista opettajankoulutusta ei muualla toteuteta samanlaisena kuin Suomessa.

Tutkimuksessa käytettyä menetelmää voidaan luonnehtia lähinnä toimintatutkimukseksi, joka soveltuu hyvin juuri kasvatustieteen alan tutkimus- ja kehittämistoimintaan (Heikkinen & Jyrkämä, 1999, s. 29). Toimintatutkimusta kuvataan syklinä, johon kuuluvat suunnittelu-, toteutus-, havainnointi- ja reflektio-vaihe (Carr & Kemmis, 1986, s. 136). Ensimmäisessä vaiheessa tutkittiin opettajankoulutuksen opetussuunnitelmia ja opettajankouluttajien toimintaa. Toisessa vaiheessa puolestaan osittain ensimmäisessä syklissä syntyneen tiedon avulla suunniteltiin ammatillista opettajankoulutusta kehittämään kaksi kokeilua, joissa tapahtunutta toimintaa havainnoitiin ja reflektoitii. Kaksi viimeksi mainittua kokeilua voidaan nähdä molemmat myös omina

toimintatutkimuksinaan, joissa suunnitelmallista toimintaa havainnoitiin ja reflektotiin erikseen. Ensimmäisessä syklistä käytettyjä erillisiä menetelmiä voidaan luonnehtia sisällönanalyysin ja tilastollisten menetelmien avulla.

Yrittäjyyskasvatus ammatillisen opettajankoulutuksen opetus-suunnitelmissa syksyllä 2010

Syksyllä 2010 yrittäjyyskasvatus oli mukana ammatillisessa opettajankoulutuksessa joko pakollisina tai valinnaisina opintojaksoina tai yrittäjyyskasvatusta tukevinä ohjelmina. Tilanne yrittäjyyskasvatuksen suhteen ei siis tuolloinkaan ollut mitenkään huono. Tutkimuksessa mukana tuolloin olleissa neljässä ammatillisessa opettajakorkeakoulussa tilanne oli seuraava:

- Haaga-Helia ammattikorkeakoulun (Haaga-Helia) ammatillisessa opettajakorkeakoulussa opiskelu tapahtui pienryhmissä, jotka tuolloin valitsivat ryhmänsä toiminnalle yhdistävän teeman. Yksi teema saattoi olla yrittäjyyspedagogiikka. Lisäksi heillä yrittäjyys oli mukana kolmen opintojakson oppimistehtävissä.
- Hämeen ammattikorkeakoulun (HAMK) ammatillinen opettajakorkeakoulu tarjosi tuolloin mahdollisuutta opiskella yrittäjyyskasvatukseen suuntautuvassa opintoryhmässä. Lisäksi tarjolla oli kolmen opintopisteen laajuinen valinnainen opintojakso nimeltä Yrittäjyyskasvatus.
- Jyväskylän ammattikorkeakoulun (JAMK) ammatillisessa opettajankoulutuksessa puolestaan oli tarjolla kaikille pakollinen kuuden opintopisteen laajuinen opintojakso nimeltä Työelämä, yrittäjyys ja osaaminen. Valinnaisena opintojaksona oli vielä mahdollisuus valita viiden opintopisteen laajui-

nen Intoa ja mieltä yrittäjyyspedagogiikkaan.

- Oulun seudun ammattikorkeakoulun (OAMK) ammatillisessa opettajakorkeakoulussa oli tarjolla lähes kokonaan vain valinnaisia opintojaksoja. Tarjolla oli kolmen opintopisteen laajuinen opintojakso Yrittäjyyskasvatus. Opiskelijoilla oli myös mahdollisuus suorittaa opettajaopintoja Suomen harjoitusyrittäjätoimintaa koordinoivassa FINPE-Cissä. (Hannula, 2011; Seikkula-Leino et al., 2012.)

Vaikka tuolloisissa opetussuunnitelmissa käytettiin sekä yrittäjyyskasvatuksen että yrittäjyyspedagogiikan käsitteitä, voitaneen ne ymmärtää samaa tai ainakin melkein samaa asiaa tarkoittaviksi.

Koska yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen edistäminen on kehittynyt edellä esitellyn tutkimustiedon jälkeenkin, on tässä paikallaan esittää lyhyesti myös myöhempiä kehityksen vaiheita. Tämä perustuu ensisijaisesti suullisiin tiedonantoihin 11.9.2012 ja 21.1.2013 pidetyissä ammatillisen opettajankoulutuksen kokouksissa, mutta myös eri ammatillisia opettajakorkeakouluja edustavien henkilöiden keskinäiseen epäviralliseen tiedonvaihtoon. Yllä mainituista kokouksista laadittiin molemmista muistio, jotka ovat YVI-hankkeen Ning-työtilassa ja hankkeen arkistossa.

- Haaga-Helia Ammatillinen opettajakorkeakoulu on kehittänyt yrittäjyyskasvatustoimintaansa yhteistyössä Omnia ammattiopiston InnoOmnian kanssa. Ammatilliset opettajaopiskelijat voivat suorittaa opetusharjoittelunsa InnoOmnian tarjoamissa yrittäjyyskasvatuksen oppimisympäristöissä. Yhteiseen toimintamalliin kuuluvat myös niin sanotut tulkintafoorumit, jotka liittyvät yrittäjyyskasvatusta syventäviin

opintoihin. Niissä yrittäjyyskasvatukseen kysymyksiin pureudutaan syvällisesti. (YVI-hanke, 2012, 2013.)

- HAMK Ammatillinen opettajakorkeakoulu otti syksyllä 2012 käyttöön uuden opetussuunnitelman. Siinä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet on integroitu arviointikriteereiksi. Näitä tavoitteita tukevia arviointikriteereitä on kirjattu yhteensä neljään opintojaksoon. Lisäksi HAMK ammatillisessa opettajankoulutuksessa on kehitetty myöhemmin ”Köydenpunojan pedagogiikaksi” nimettyä pedagogista mallia, jossa opiskelijat ottavat entistä suuremman vastuun omasta oppimisestaan. Mallin taustalla on tämän artikkelin luvussa 4 esitetty kokeilu.

- JAMK Ammatillisessa opettajakorkeakoulussa yrittäjyysosaaminen on otettu opetussuunnitelmaan omaksi osaamisalueekseen. Tavoitteena on, että kaikille opettajaopiskelijoille muodostuu peruskäsitys yrittäjyyskasvatuksesta. Sitä on mahdollista laajentaa valinnaisilla opinnoilla. Opiskelijat suunnittelevat oman opintopolkunsa ja henkilökohtaista suunnitelmaa laatissaan he ottavat kantaa myös yrittäjyyskasvatusosaamisensa kehittämiseen. Myöhemmin he arvioivat osaamisensa kehittymistä. (YVI-hanke, 2012, 2013.)

- OAMK ammatillisessa opettajakorkeakoulussa yrittäjyyskasvatus on mukana pakollisena opintojaksona. Lisäksi valinnaisissa opinnoissa on tarjolla kaksi yrittäjyyskasvatuksen alle luokiteltavaa opintojaksoa: Yrittäjyyden oppimisen ja opettamisen verkko-oppimisympäristö ammattiopettajille (6 op) sekä Yrittäjyydestä virtaa ja energiaa opetukseen (12 op). Yhteistyö FINPECin kanssa jatkuu. (YVI-hanke, 2012, 2013.)

- Tampereen ammattikorkeakoulun (TAMK) Ammatillisessa opettajan-

koulutuksessa opetussuunnitelmaan (OPS 2013) nostettiin mukaan ”yrittäjämäinen työote”, joka näkyy kaikilla osa-alueilla. Sitä ei ole määrää nostaa erilliseksi teemaksi, mutta se ”leivotaan sisään opintoihin.” (YVI-hanke, 2013.) Tampereen ammatillisen opettajakorkeakoulun tiedotuslehti Tiimissä (2014) kerrotaan lisäksi, että syksyllä 2013 opettajaopintonsa aloitti 22 opiskelijan yrittäjyyspainotteinen ryhmä.

Näistä lyhyistäkin kuvauksista voitaneen päätellä, että yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus ovat nousseet entistä merkittävämmiin esiin ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmissa. Sitä on kuitenkin vaikea arvioida, onko kehitys tapahtunut YVI-hankkeen ansiosta. Joka tapauksessa se on tapahtunut samanaikaisesti hankkeen kanssa.

Ammatillisten opettajankouluttajien yrittäjyyskasvatusta edistävä toiminta

YVI-hankkeen aikana kehitettiin niin sanottu YVI-mittaristo, jonka avulla opettajankouluttajien on mahdollista arvioida oman toimintansa yrittäjyyskasvatuksellisuutta. Kyseessä on itsearviointiväline, jonka avulla vastaaja saa tietoa siitä, kuinka hänen toimintansa vastaa yrittäjyyskasvatukselle asetettuja tavoitteita. Pohjana käytettiin Lappeenrannan teknillisessä yliopiston aiemmassa Yrittäjyyskasvatuksen mittaristo-hankkeessa kehitettyä mittaristoa (Ruskovaa et al., 2014, s. 16). Se oli suunniteltu erityisesti perus- ja toisen asteen opettajien itsearviointiin ja siitä kehitettiin YVI-hankkeen aikana paremmin opettajankouluttajien työnkuvaa vastaava versio, niin sanottu YVI-mittaristo.

YVI-hankkeen aikana saatiin mittaris-

toon 174 vastaajaa. Luku vastaa opettajankouluttajien määrän laskentatavasta riippuen noin 20 % vastausprosenttia. Vastaajien määrää voidaan pitää suhteellisen pienenä, vaikka kaikkien hankkeeseen osallistuneiden organisaatioiden yhteyshenkilöt ja johto pyrittiinkin saamaan mukaan kannustamaan omien organisaatioidensa opettajankouluttajia vastaamaan mittariston väittämiin. (Ruskovaara et al., 2014, s. 17.)

Keskeisimpien tulosten perusteella opettajankouluttajat käyttävät hyvinkin sellaisia pedagogisia ja opetusmenetelmällisiä ratkaisuja, joiden voidaan katsoa edustavan paitsi nykyaikaisia pedagogisia näkemyksiä, myös yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita. He myös kokevat itse toimivansa varsin yrittäjämäisesti. Ammatillisten opettajankouluttajien toiminnan voitiin nähdä vastaavan yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita jonkin verran muita opettajankouluttajia enemmän. Sitä voitaneen selittää ainakin sillä, että ammatillisten opettajankouluttajien työn kohde on selvästi lähempänä työelämää kuin muiden opettajankouluttajien. Mielenkiintoinen havainto oli kuitenkin se, että väittämät, joissa esiintyi muodossa tai toisessa käsite yrittäjyys tai yrittäjyyskasvatus, saivat kautta linjan alhaisempia arvoja kuin muut väittämät. Tämä saattaa kertoa siitä, että opettajankouluttajat kokevat toimivansa yrittäjämäisesti ja yrittäjyyttä edistävästi, mutta jostain syystä vierastavat näiden käsitteiden käyttöä. (Ruskovaara et al., 2014, s. 23.)

Yrittäjämäisen vastuun lisääntyminen ammatillisissa opettajaopinnoissa

Edellisissä osatutkimuksissa saatujen tietojen ja yleisen opettajankoulutusta koskevan muun tietämyksen

pohjalta HAMK ammatillisessa opettajankoulutuksessa suunniteltiin ja toteutettiin kokeilu, jossa opettajaopiskelijoille annettiin normaalia enemmän vastuuta opintojensa suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista. Tarkoituksena oli saada opetus- ja erityisesti toteutus suunnitelmatyön pohjaksi tietoa siitä, kuinka valmiit opettajaopiskelijat ovat tällaisen menetelmän hyödyntämiseen. (Hannula et al., 2013.)

Kokeilussa havainnoitiin kahden elokuussa 2011 opintonsa aloittaneen ryhmän yrittäjämäisyyttä (vrt. Gibb, 2005, s. 47). Normaalin opettajajohtoisen koulutuksen sijaan opiskelijaryhmät jaettiin pienryhmiin, joille kullekin annettiin vastuu yhden ammatilliseen opettajankoulutukseen kuuluvan opintojakson itsenäisestä suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista. Opettajankouluttajien tehtävänä oli seurata toimintaa sivusta ja puuttua väliintuloilla siihen vain tarpeen niin vaatiessa. Opiskelijoiden reaktioissa ja kehityksessä voidaan erottaa Kyrön (2006) kehittämän riskipedagogiikan mukaisesti hämäännöksen, toimeen tarttumisen ja oppimisen vaiheet.

Ryhmien opiskelijat vastasivat kahdesti heille esitettyyn kyselyyn. Ensimmäinen kysely tehtiin opintojen alkuvaiheessa ja toinen opintojen loppuvaiheessa. Yhteenvetona tuloksista voidaan todeta, että ne rohkaisevat antamaan opettajaopiskelijoille lisää opetuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin liittyvää vastuuta. Se tosin vaatii niin opiskelijoilta kuin opettajankouluttajiltakin perinteisistä toimintamalleista luopumista ja uudenlaisia asennoitumista opettamiseen ja oppimiseen. Opettajankoulutuksessa saadut mallit kuitenkin siirtyvät myös muuhun opetustyöhön ja edistävät omalta osaltaan myös yrittäjämäisen oppimisen tavoitteita. (Hannula et al., 2013.)

Opetussuunnitelmaan integroitujen yrittäjyys-tavoitteiden toteutuminen

HAMK ammatillisessa opettajakoulutuksessa laadittiin luku- vuoden 2011–2012 aikana opettajakunnan yhteisöllisenä työnä uusi opetussuunnitelma, joka otettiin käyttöön syksyllä 2012. Siinä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet oli kirjattu neljän eri opintojakson arviointikriteereiksi. Näin ollen jokainen opettajaopiskelija tiesi, että heidän osaamistaan tulnaisiin arvioimaan myös yrittäjyyskasvatuksellisesta näkökulmasta ja jokaisen opettajakouluttajan tulee noudattaa näitä opetussuunnitelmaan kirjoitettuja kriteereitä. Arviointikriteereiden tulkinnasta ja noudattamisesta oli keskusteltu opettajakouluttajien kanssa yhteisesti ja opettajille oli YVI-hankkeen tuella järjestetty kaksi erillistä yrittäjyyskasvatukseen teemoitettua koulutus- ja suunnittelupäivää. (Hannula 2014, ss. 31–32.)

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa haluttiin saada tietoa siitä, kuinka arviointi näiden kriteereiden avulla onnistuu yhdessä opettajaopiskelijaryhmässä. Ryhmä suoritti opintonsa 1½ vuodessa ja valmistui pääsääntöisesti joulukuussa 2013. (Hannula, 2014, s. 31.)

Tulosten perusteella ammatilliset opettajaopiskelijat tuntuivat olevan mielestään hyviä yrittäjyyskasvattajia. He ymmärtävät ammatillisen opettajan merkityksen työelämän kehittäjänä. Yrittäjyyden he näkevät osana työelämää. Osa tosin ei näe ammatillisen opettajakoulutuksen vaikuttaneen näkemyksiinsä. Tulosten perusteella yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden integrointi on oikeansuuntainen lähtökohta. Olisi kuitenkin tarpeen varmistaa, että opettajakoulutuksen opetus myös tapahtuu tavoitteiden suunta-

sesti. Samoin olisi hyvä varmistaa, että sovitut ja opinto-oppaaseen kirjatut arviointikriteerit myös ohjaavat pilottitoteutusta paremmin sekä opiskelijoiden oppimista että heidän osaamisensa arviointia. (Hannula, 2014, s. 35.)

Seuraavien ryhmien osalta voidaan todeta, että syksyllä 2013 HAMK ammatillisessa opettajakoulutuksessa opintonsa aloittaneet ja puolentoista vuoden ohjelman mukaisesti opiskelleet opettajaopiskelijat päättivät opintonsa joulukuussa 2014. Marras-joulukuussa 2014 heille tehdyssä valmistumispalautekyselyssä heille esitettiin väittämä: ”Olen oppinut ohjaamaan yrittäjämäiseen toimintaan”. Arviointi tapahtui asteikolla 1 = täysin eri mieltä ja 5 = täysin samaa mieltä. Vastaajia oli 138. Vastausten keskiarvo oli 3,58. Vastaajista 26 oli väittämän kanssa samaa mieltä ja 44 samaa mieltä. Yhteensä siis yli puolet vastaajista (50,7 %) koki oppineensa ohjaamaan yrittäjämäiseen toimintaan. Vaikka yksi vastaaja olikin väittämän kanssa täysin eri mieltä ja 14 eri mieltä, voidaan tuloksista päätellä, että HAMK ammatillinen opettajakoulutus on opetussuunnitelmansa ja muun toimintansa kautta onnistunut tukemaan opettajaopiskelijoitaan ohjaamaan omia opiskelijoitaan yrittäjämäiseen toimintaan.

Keskeisin johtopäätös on, että haluttaessa kehittää yrittäjyyskasvatusta, se ja sen tavoitteet on myös kirjoitettava opetussuunnitelmaan.

Johtopäätöksiä

Tämän artikkelin päätavoitteena on esittää mahdollisia näkökulmia yrittäjyyskasvatuksen tutkimiseksi ja kehittämiseksi ammatillisessa opettajankoulutuksessa. Keskeisin johtopäätös on, että haluttaessa kehittää yrittäjyyskasvatusta, se ja sen tavoitteet on myös kirjoitettava opetussuunnitelmaan. Jos näin ei tehdä, niin pelkät suulliset suunnitelmat ja puheet jäävät helposti toteutumatta. Tutkimusten pohjalta voidaan esittää kolme väittämää (Hannula 2015):

1. Opetussuunnitelman tavoitteiden saavuttamista kuvaavat lauseet ja virkkeet tulee kirjoittaa yrittäjyyteen liitettävää osaamista kuvaaviksi.
2. Opetussuunnitelman menetelmäratkaisuja ohjaavat virkkeet tulee kirjoittaa siten, että ne tukevat yrittäjämäistä toimintaa.
3. Opetussuunnitelman eri osien tulee tukea yrittäjyyteen liitettävän osaamisen tavoittelemista linjakkaasti. (Kullaslahti et al., 2014, s. 54.)

Näitä kolmea väittämää voidaan argumentoida erityisesti kahden viimeksi tehdyn osatutkimuksen avulla. Niissä osoitetaan yhtäältä, että menetelmällisillä ratkaisuilla on suuri merkitys esimerkiksi yrittäjämäisen käyttäytymisen oppimisessa ja toisaalta opetussuunnitelmaan linjakkaasti kirjoitetuilla tavoitelauseilla on mahdollista ohjata opetuksen toteutusta ja vaikuttaa myös oppimistuloksiin.

Yrittäjyyskasvatus näkyi hyvin erityisesti ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmissa jo vuonna 2010. Sen jälkeenkin yrittäjyyskasvatuksen asema opetussuunnitelmissa on lisääntynyt ja tavoitteiden integroinnin myötä ehkä myös syventynyt. Vaikka tilanne opetussuunni-

telmien osalta vaikuttaakin yrittäjyyskasvatuksen edistämisen näkökulmasta varsin hyvältä, olisi väärin tuudittautua näkemykseen, että kaikki on hyvin. Jatkossa olisikin tärkeää tutkia nykyistä tarkemmin sitä, mitkä ovat yrittäjyyskasvatuksen vaikutukset paitsi ammatillisessa opettajankoulutuksessa, myös ammatillisessa koulutuksessa yleisemmin. Olisi tarpeen saada lisää tietoa myös opetussuunnitelmien toteutumisesta eri näkökulmista. Näkökulmia edustavat ainakin opettajankouluttajat, opiskelijat, hallintohenkilöstö sekä työ- ja elinkeinoelämä.

Vaikka tässä tutkimuksessa esiin saadut tiedot myönteilevätkin vahvasti etukäteis-olettamuksia, antavat ne myös aihetta jatkuvalle kehittämistoiminnalle. Yrittäjyyskasvatuksen on syytä näkyä opetussuunnitelmissa myös tulevaisuudessa. Siksi on paikallaan varmistaa, että se siellä myös näkyy. Jos se jää sieltä pois, se helposti unohtuu myös toteutuksissa. Yhtä tärkeää on varmistaa, että opetussuunnitelmaan kirjatut asiat toteutuvat myös opiskelijoiden oppimisena. Opettajankoulutusryhmissä tulee seurata niiden toteutumista.

Yrittäjyyden edistäminen ja yrittäjyyskasvatus tulevat opetussuunnitelmiin yhteisen tahtotilan kautta. Jos yrittäjyys nähdään työelämän kannalta tärkeänä ja tavoiteltavana asiana, sen tulee näkyä myös oppilaitosorganisaatioiden tahtotilana. Tahtotila konkretisoituu valituissa strategioissa, joiden tulee tukea haluttua tavoitetilaa ja antaa suuntaviivoja alemman tason suunnitelmille, kuten opetussuunnitelmille. Ammatillisessa opettajankoulutuksessa käytettävät pedagogiset ratkaisut tukevat hyvin myös yrittäjyyskasvatuksessa edistämisen arvoiseksi katsottua pedagogiikkaa. (Kyrö & Kansikas, 2005, s. 123.) Se ei kuitenkaan ole mitenkään yllättävä väittäminen, sillä yrittäjyyskasvatuk-

Opinnoistaan totuttua suuremman vastuun ottaminen hämmentää aluksi, mutta tuntuisi myöhemmin voimaannuttavan opettajaopiskelijoita.

sen puitteissa hyväksi nähdyt pedagogiset ratkaisut vastaavat varsin yleisesti hyväksi katsottuja pedagogisia ratkaisuja. Sen sijaan tarvittaisiin lisää tietoa yrittäjyyden edistämiseksi hyväksi osoittautuneista opetus- ja ohjausmenetelmällisistä ratkaisuista, kuten Nuori Yrittäjyys -tuotteista liiketoimintamallikilpailuista, toiminnallisista ideointimenetelmistä ja niin edelleen. Tällä hetkellä niiden käyttökelpoisuutta yrittäjyyskasvatuksen menetelmänä ei useinkaan kyseenalaisteta, vaan niitä pidetään itsestään selvänä asiana hyvinä. Asiaa olisi kuitenkin tarpeen tutkia.

Opinnoistaan totuttua suuremman vastuun ottaminen hämmentää aluksi, mutta tuntuisi myöhemmin voimaannuttavan opettajaopiskelijoita. Tässä raportissa esitetty pedagoginen kokeilu opiskelijoiden vastuuttamisesta tarjoaa, kuten edellä on todettu, hyvän lähtökohdan laajemmalle pedagogiselle kehittämiselle. Esitetty malli voisi olla potentiaalinen lähtökohta yrittäjämäisen oppimisen mallin teoreettiselle kehittämiselle. Mallia voitaisiin kehittää ensin esimerkiksi opettajakoulutus kontekstissa, mutta sen kehittäminen saattaisi tarjota tietoa yleisemmällekin oppimista koskevalle teorialle. Käytännön tasolla malli voisi tarjota uusia mahdollisuuksia opetuksen ja oppimisen järjestämiseksi.

Yrittäjyyskasvatuksen integroiminen opetussuunnitelmaan sai tässä tutkimuksessa monella tavalla vahvistusta. Samalla se kuitenkin osoitti, että asian kirjoittami-

nen opetussuunnitelmaan ei välttämättä toteudu halutulla tavalla. On selvää, että asia vaatii harjoittelua myös opettajankouluttajilta, joten ensimmäisen toteutuksen jälkeisten tulosten jälkeen lopullisten joihtopäätösten tekeminen olisi ennalikais-ta. Tarvittaisiinkin seuranta ja pitkittäis-tutkimustyyppistä tietoa opetussuunnitelmaan kirjattujen asioiden toteutumisesta.

Pohdinta

Tutkimusten päätuloksena saatiin tukea väittämille siitä, että opetussuunnitelman tavoitteiden saavuttamista kuvaavat lauseet ja virkkeet tulee kirjoittaa yrittäjyyteen liitettävää osaamista kuvaaviksi ja sille, että opetussuunnitelman menetelmäratkaisuja ohjaavat virkkeet tulee kirjoittaa yrittäjämäistä toimintaa tukeviksi (ks. myös Peltonen, 2014, s. 18). Nämä tulokset tuovat uusia näkökulmia niin yrittäjyyskasvatusta kuin opetussuunnitelmiakin koskeviin tieteellisiin keskusteluihin.

Yrittäjyyskasvatuksesta käytävään tieteelliseen keskusteluun tutkimus tuo uutta tietoa yrittäjyyskasvatuksen asemasta ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmissa, ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden toteutumisesta, opiskelijan vastuuta lisäävän pedagogiikan onnistuneisuudesta sekä ammatillisten opettajankouluttajien toiminnasta yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden edistämiseksi. Tämä tieto on siis luonteeltaan lähinnä pragmaattista, mutta toisaalta ainakin ihmistieteissä myös tieteellinen tieto kuvaa aina maailman käytäntöjä.

Voidaan väittää, että tämä on ensimmäinen erityisesti ammatilliseen opettajankoulutuksen yrittäjyyskasvatustoimintaan päähuomionsa kiinnittävä tutkimus.

Siksi onkin syytä haastaa myös muut tutkijat tuottamaan tietoa yrittäjyyskasvatuksesta nimenomaan ammatillisen opettajankoulutuksen toimintaympäristössä. Yrittäjyyskasvatuksen vaikuttavuutta ajateltaessa, on helppo havaita, että uusia yrityksiä synnyttämään tarvitaan erityisesti ja erityistä ammatillista osaamista. Tämän osaamisen kehittämisessä ammatilliset opettajat ovat avainasemassa. Samoin ovat heitä kouluttavat ammatilliset opettajankouluttajat. Tietoa tarvittaisiin toki kansainvälisilläkin foorumeilla, mutta johtuen suomalaisen opettajankoulutuksen erityislaatuisuudesta suhteessa muissa maissa toteutettuihin malleihin, olisi erityisen mielenkiintoista saada lisää tietoa suomalaisen ammatillisen opettajankoulutuksen tavoitteista, menetelmistä, tuloksista ja vaikuttavuudesta suhteessa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteisiin.

Tässä tutkimuksessa on käynnistetty useitakin mahdollisia jatkotutkimuksen arvioita prosesseja. Ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmat muuttuvat alituisesti ja yrittäjyyskasvatuksen kehittämisen näkökulmasta olisi tärkeää saada lisää tietoa yrittäjyyskasvatuksellisten tavoitteiden ja muiden elementtien hyödyistä ja rajoitteista osana opetussuunnitelmia. Jopa suuri osa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista on yleispedagogisia, joten niiden erittely saattaa olla hankalaa. Esimerkiksi pyrkimys edistää opettajaopiskelijoiden kykyä tukea omien opiskelijoidensa vastuullisuutta, päämäärätietoisuutta ja epävarmuuden sietoa voidaan nähdä myös muutoin kuin yrittäjyyskasvatuksen kautta. Olisi tärkeää saada lisää tietoa myös siitä, kuinka yrittäjyyskasvatustavoitteiden integrointi osaksi opetussuunnitelman tavoitteita onnistuu pidemmällä tähtäimellä. Onnistuneisuutta olisi mielenkiintoista arvioida erityisesti suhteessa erillisiin yrittäjyyskasvatusopintoihin.

Yrittäjyyskasvatus lienee siis tullut keskustelufoorumeille jäädäkseen. Arkikokemuksen mukaan se kuitenkin etsii vielä sekä paikkaansa tiedemaailmassa että kehittämisen kohteena käytännön koulutusmaailmassa. Siksi keskustelun aiheesta on syytä jatkaa ja on toivottavaa, että asiaan tuodaan monipuolisesti erilaisia näkökulmia, niin asiaa edistäviä kuin siihen kriittisesti suhtautuviakin. Yrittäjyyskasvatukseen kuuluu paljon epäilemättä yleisestikin tavoittelun arvoiseksi koettuja elementtejä, kuten opiskelijan vapaus ja vastuullisuus, ahkeruus, kokonaisvaltainen näkemys sekä yhteisen talouden kehittäminen ja edistäminen. Aika ajoin keskusteluissa näkyy kuitenkin myös ehkä ”ei-niin-toivottavia” piirteitä, kuten ylenpalttinen kaupallisuuden korostaminen ja yrittäjyyden samastaminen pelkästään henkilökohtaisen myyntityön edistämiseksi. Yrittäjyydelle edullisiksi arvioituissa ominaisuuksissa näyttäisivät usein korostuvan ekstroverttiys ja verkostosukkulointi. Ne kieltämättä saattavat olla usein yrittäjälle edullisia piirteitä, mutta jos otetaan esimerkeiksi tilitoimiston tai suunnittelu-toimiston yrittäjälle edulliset ominaisuudet, niin silloin edellä mainitut ominaisuudet tuskin ainakaan korostuvat. Voisi kuvitella, että esimerkiksi tasainen luonne, täsmällisyys ja luotettavuus saattaisivat silloin olla jopa tärkeämpiä kuin korostuneet sosiaaliset taidot.

Useissa yrittäjyyskasvatustilaisuuksissa näyttäisivät myös korostuvan esimerkit heikosti oman koulutuksensa hoitaneiden henkilöiden menestyksekkäästä yrittäjänurasta. Se on toki hienoa heidän näkökulmastaan, mutta ei tarjoa parasta mahdollista lähtökohtaa formaalin yrittäjyyskasvatuksen suunnittelulle ja toteuttamiselle. Ainakaan, jos tarkastellaan aiemman koulutuksen onnistuneisuutta. Se kuitenkin saattaisi tarjota erittäin hedelmällisen

lähtökohdan tarkastella sitä, miten nämä henkilöt ovat saavuttaneet erityisen osaamisensa virallisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella tai siitä huolimatta. Ammatillisen opettajankoulutuksen näkökulmasta olisi myös erittäin mielenkiintoista saada lisää tietoa siitä, miten heidän oppimisen tapahtuu ja miten siihen mahdollisesti pystyttäisiin ohjaamaan oppijoita tavoitteellisesti. Vai onko kyse sittenkin synnynäisistä ominaisuuksista?

Kahdessa edellisessä kappaleessa esitetyt väitteet perustuvat siis vahvasti artikkelin kirjoittajan arkikokemuksiin yrittäjyyskasvatuksen toimijoiden parissa ja yrittäjyyskasvatuksen ympärillä järjestetyissä tieteellisissä ja soveltavissa konferensseissa ja muissa tilaisuuksissa. Ne on esitetty tarkoituksellisesti hiukan kärjistäen ja ehkä provosoidenkin. Tarkoituksena on kuitenkin ollut esittää yhtäältä mahdollisia kehittämiskohteita, mutta toisaalta myös mahdollisia tutkimuksen, kehittämisen ja keskustelun arvoisia aiheita yrittäjyyskasvatustilanteiden ympärillä.

Lähteet

Carr, W., & Kemmis, S. (1986). *Becoming critical. Education, knowledge and action research*. London: Falmer Press.

Fayolle, A., Kyrö, P., & Ulijn, J. (2005). The entrepreneurship debate in Europe: A matter of history and culture. Teoksessa A. Fayolle, P. Kyrö, & J. M. Ulijn (toim.), *Entrepreneurship research in Europe: Outcomes and perspectives* (ss. 1–31). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Gibb, A. (2005). The future of entrepreneurship education in schools and further education determining the basis for coherent policy and practice? Teoksessa P. Kyrö & C. Carrier (toim.), *The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context* (ss. 44–66). Research Centre for Vocational and Professional Education, University of Tampere.

Hannula, H. (2011). Ammatillinen opettajankoulutus yrittäjyyskasvatusta kehittämässä. Teoksessa T. Rytkölä, E. Ruskovaara, & M. R. Järvinen

(toim.), *Yrittäjyyskasvatus perus- ja toisella asteella – näkökulmia pedagogiikan kehittämiseen* (ss. 31–41). Helsinki: Kerhokeskus – koulutyön tuki ry.

Hannula, H., Dorra, T., Kuivalahti, M., & Hallavainio, T. (2013). *Learning to be entrepreneurial in vocational teacher education*. In *Egitania Scientia* (ss. 39–55). Guarda: Instituto Politecnico da Guarda.

Hannula, H. (2014). Yrittäjyyskasvatuksen integrointi ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmaan Hämeen ammattikorkeakoulun ammatillisessa opettajankoulutuksessa Teoksessa J. Seikkula-Leino, A. Tiikkala, & L. Yöntilä (toim.), *Yrittäjyyskasvatusta suomalaisen opettajankoulutukseen ja opetukseen! YVI-hankkeen hedelmiä vuosilta 2010–2014* (ss. 28–41). Turun normaalikoulun julkaisuja 1/2014.

Hannula, H. (2015). *Yrittäjyyskasvatus ammatillisen opettajankoulutuksen opetussuunnitelmassa – Tapaustutkimus HAMK Ammatillisessa opettajakorkeakoulussa*. Acta Universitatis Tampereensis 2089. Tampereen yliopisto.

Heikkinen, H.L.T., & Jyrkämä, J. (1999). Mitä on toimintatutkimus? Teoksessa H.L.T. Heikkinen, R. Huttunen, & P. Moilanen (toim.), *Sinää tutkija missä tekijä: Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja* (ss. 25–62). Jyväskylä: Atena.

Hietanen, L. (2012). ”Tänään soitin vain kitaraa, koska innostuin” Tapaustutkimus yrittäjämäisestä toiminnasta perusopetuksen 7. luokan musiikin oppimisympäristössä. Acta Universitatis Lapponensis 225. Lapin yliopisto.

Koiranen, M., & Ruohotie, P. (2001). Yrittäjyyskasvatus: Analyseja, synteesejä ja sovelluksia. *Aikuiskasvatus* 2(21), 102–111.

Kullaslahti, J., Nisula, L., & Mäntylä, R. (2014). Osaamisperustaisuus opetussuunnitelmassa. Teoksessa J. Kullaslahti & A. Yli-Kauppila, A. (toim.), *Osaamisperustaisuudesta tekoihin. Osaamisperustaisuus korkeakouluissa (ESR) –hankkeen loppujulkaisu* (ss. 51–61). Turun yliopiston Brahea-keskuksen julkaisuja 3.

Kyrö, P. (2001). Yrittäjyyskasvatuksen pedagogisia lähtökohtia pohtimassa. *Aikuiskasvatus*, 2(21), 92–101.

Kyrö, P., & Kansikas, J. (2005). Current state of methodology in entrepreneurship research and some expectations for the future. Teoksessa A. Fayolle, P. Kyrö, & J. M. Ulijn (toim.), *Entrepreneurship research in Europe: Outcomes and perspectives* (ss. 121–149). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Kyrö, P. (2006). Avauksia riskin oppimiseen ja opetukseen. Teoksessa P. Kyrö & A. Ripatti

(toim.), *Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia* (ss. 98–130). Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006. Tampere: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu.

Peltonen, K. (2014). *Opettajien yrittäjyyskasvatustalvalmiuksien kehittyminen ja siihen vaikuttavat tekijät*. Akateeminen väitöskirja 175/2014. Aalto-yliopisto.

Ruskovaara, E., Seikkula-Leino, J., Hämäläinen, M., & Hannula, H. (2014). Yrittäjyyskasvatus opettajankouluttajien toiminnassa. Teoksessa J. Seikkula-Leino, A. Tiikkala, & L. Yöntilä (toim.), *Yrittäjyyskasvatusta suomalaisen opettajankoulutukseen ja opetukseen! YVI-hankkeen hedelmiä vuosilta 2010–2014* (ss. 13–27). Turun normaalikoulun julkaisuja 1/2014.

Seikkula-Leino, J., Ruskovaara, E., Hannula, H., & Saarivirta, T. (2012). Facing the changing demands of Europe: Integrating entrepreneurship education in Finnish teacher training curricula. *European Educational Research Journal*, 11(3), 382–399.

Tiikkala, A. (2013). *Yrittäjyyskasvatuksen arvo ja etsimässä. Design-tutkimus opettajankoulutuksen opetussuunnitelmien kehittämässä*. Turun yliopiston julkaisuja C: 368. Annales Universitatis Turkuensis. Turun yliopisto.

Tiimi – Tampereen ammatillisen opettajakorkeakoulun tiedotuslehti. (2014).

YVI-hanke. (2012). *Ammatillisten opettajakorkeakoulujen edustajien kokousmuistio 11.9.2012 Tampereella pidetystä kokouksesta*. YVI-hankkeen arkisto.

YVI-hanke. (2013). *Ammatillisten opettajakorkeakoulujen edustajien kokousmuistio 21.1.2013 Tampereella pidetystä kokouksesta*. YVI-hankkeen arkisto.

